

M 0 5 1 2 0 1 1 5

Priloga k izpitni poli 1 (M051-201-1-1)

zgodbe slovenskih knjig

420 let Dalmatinove Biblije

Zbirka krščanskih svetih besedil, povezanih v knjige Stare in Nove zaveze, ki skupaj sestavljajo Sveto pismo ali Biblijo, ni le vir navdiha za verujoče kristjane, temveč tudi eden temeljev zahodne civilizacije. Za neverujoče je predvsem literarna umetnina in zanimiv zgodovinski vir, za nas Slovence pa ima poleg tega še neko posebno vrednost.

Dalmatinova Biblija, 1584

Smo namreč med tistimi evropskimi narodi, ki so v obdobju reformacije sredi 16. stoletja s prevodom »knjige knjig« iz latinščine v jezik, ki so ga razumeli prebivalci znatno obsežnejšega ozemlja, kot ga pokriva današnja republika Slovenija, vzpostavili tudi lastni knjižni jezik in z njim utemeljili svojo narodno identiteto. Ta cilj si je zastavil že Trubar, vendar ga ni izpolnil, saj mu je ob vsem drugem delu uspelo v celoti prevesti le knjige Nove zaveze. Na srečo je imel učenca, ki je imel dovolj znanja in moči, da je njegova prizadevanja nadaljeval in jih ob izteku leta 1583 sijajno dokončal. To je bil pridigar, nekaj časa tudi šolski nadzornik in soavtor protestantskih pesmaric, Jurij Dalmatin (1547–1589) iz Krškega.

Čeprav je bilo temu mlademu učenjaku leta 1575 ob objavi prevoda *Jezusa Siraha*, ene od knjig Stare zaveze in sploh prve v Ljubljani natisnjene knjige, še le osemindvajset let, mu ni manjkalo ne poguma ne organizacijskih izkušenj. Dela se tudi ni lotil zgolj iz idealizma ali verske vneme, temveč še po temeljiti »marketinški pripravi«, kot bi danes rekli zbiranju naročil, denarja in podpore oblasti za tak podvig.

Petnajsti po vrsti

Danes je Sveto pismo v celoti prevedeno v 315 jezikov – v nemško govorečih državah je letošnje leto celo razglašeno za leto Biblije! – pri tem pa ne smemo pozabiti, da je bil Dalmatinov prevod v svojem času petnajsti po vrsti. To pomeni, da smo pred dobrimi štirimi stoletji Slovenci že

bili tam, kamor se danes s tolikšno vnemo, a premalo samozavestno vračamo. S »knjigo knjig« v svojem jeziku smo dokazali svojo posebno identiteto med tedanjimi prebujajočimi se evropskimi narodi; še več: mnoge večje in močnejše smo v tem pogledu celo pustili za seboj!

- 4** Kljub zadovoljivi kakovosti poskusnega lista *Biblije* in že ustanovljenemu pripravljalnemu odboru pa dovoljenja za že dogovorjeni tisk v Ljubljani ni in ni bilo. Deželni stanovi Kranjske, Koroške in Štajerske so morali sestaviti novo revizijsko komisijo, ki je ob koncu leta 1581 naposled le dosegla soglasje za natis že pripravljenega dela. Ker pa se je medtem protireformacijski pritisk že tako okreplil, da so po ukazu nadvojvode Karla tiskarja Janža Mandelca izgnali iz Ljubljane, je bil Dalmatin prisiljen iskati tiskarno na Nemškem. Našel jo je v Lutrovem in Melanchtonovem Wittenbergu na Saškem. Ponudba tamkajšnjega tiskarja Zaharija Kraffta je bila znatno ugodnejša od predračuna Georga Gruppenbacha iz Tübingena, ki je sicer natisnil večino dotedanjih slovenskih knjig.
- 5** Šele ko so bile spomladi 1583 premagane vse te ovire, je Jurij Dalmatin s štirimi spremljevalci – dvema korektorjema in dvema pomočnikoma – in z dragocenim rokopisom, skrbno zavitim v povoščeno platno, kot je ostalo zapisano, odjezdil proti Wittenbergu. Pozneje sestavljeni obračun natančno poroča tudi o vseh postankih, izdatkih in pripetljajih na tej skoraj mesec dni trajajoči poti kakor tudi o poteku dela in vrnitvi v Ljubljano pozimi 1584.

Tisk končan že novembra 1583

- 6** Dalmatin je oba dela *Biblije* prevajal dobrih pet let. Naslanjal se je predvsem na Lutrov prevod, pri Novi zavezi tudi na Trubarja, upošteval pa je tudi hebrejsko in grško besedilo; nekatere razdelke je že sproti objavil v samostojnih knjigah. Tisk *Biblije* s korekturami, ki jih je sproti opravljala zlasti Adam Bohorič – obenem je pripravljala za natis tudi svojo znamenito slovnico *Arcticae horulae succisivae* –, pa je trajal 166 dni. Zadnje strani so odtisnili 9. novembra 1583, torej precej pred božičem, kot je bilo sprva predvideno. Ročna vezava večjega dela naklade v lesene, z usnjem prevlečene platnice je bila nato končana tik pred iztekom leta.
- 7** Za zahvalo učitelju Trubarju – ki je dokazal, »da se da tudi ta jezik z latinskimi črkami primerno in prav dobro pisati kakor drugi jeziki« – ter pokroviteljem, ki so omogočili izdajo, je bilo namenjenih petdeset posebno skrbno izdelanih in bogato okrašenih izvodov. Natisnjeni so bili na bolj kakovostnem papirju in vezani v finejše usnje; imeli so ročno obarvane ilustracije in inicialke ter pozlačeno zaščitno okovje. Vezane izvode in še nerazrezane pole *Biblije*, v katero so natisnili letnico 1584, so nato postopoma, po različnih poteh pretihotapili v naše kraje – tudi skrite v sodih in opremljene z lažnimi deklaracijami.
- 8** Po poprejšnjem dogovoru je bila za tedanje čase visoka naklada 1500 izvodov razdeljena med dežele s slovenskim prebivalstvom; Kranjska jih je dobila 870, Štajerska 330, Koroška

pa 300. V takšnem sorazmerju je bila pokrita tudi večina stroškov, ki so znašali okoli 8000 goldinarjev, od tega za tisk natančno 3532 goldinarjev, 4 groše in 9 pfenigov. *Biblije*, ki niso bile že vnaprej naročene, so bile na prodaj po 4 goldinarje in 30 krajcarjev; nevezani izvodi pa goldinar ceneje.

Monumentalno delo

- 9** Po Dalmatinu imenovana *Biblija* je v vseh pogledih občudovanja vredna knjiga. Že po formatu – navzven 40 x 27 cm, znotraj pa 36 x 24 cm – in obsegu – brez platnic in veznih listov šteje 1518 strani – je preseгла vse dotedanje slovenske knjige. Njena naslovnica je odtisnjena z lepo izdelanega lesoreza z rdečim in črnim tiskom, v notranjosti pa jo krasi 222 ilustracij nemških mojstrov lesorezcev, ki niso bile narejene posebej za to priložnost, temveč za eno od tedanjih izdaj Lutrove *Biblije*.
- 10** Poleg prevoda celotnega Svetega pisma vsebuje ta dragocena izdaja z za tiste čase običajnim dolgim naslovom *Biblia, tu je vse svetu pismu stariga inu noviga testamenta, slovenski tolmačena skuzi Jurja Dalmatina* še tri dodatke: nemško posvetilo odličnikom, ki so omogočili natis, izviren, 43 strani obsegajoč Dalmatinov spis *Gmain predgovor čez vso sveto Biblio* in na koncu prvi slovenski sinonimni slovarček, *Register nekaterih besed, katere Krajnski, Koroški, Slovenski ali Bezjaški, Hervacki, Dalmatinski, Istranski ali Kraški, se drugači govore*.

Berilo tudi za katoliško duhovščino

- 11** *Biblijo* so s posebnim papeževim dovoljenjem, ki ga je izposloval prav škof Tomaž Hren, sicer najodločnejši zatiralec reformacije na Kranjskem, smeli uporabljati tudi katoliški duhovniki – potem ko so večinoma iztrgali ali prelepili strani z najbolj »prevratnimi« Dalmatinovimi mislimi. Zato je ta sijajna knjiga, ki pomeni vrh slovenske protestantske književnosti in eno ključnih del na kulturnozgodovinski razvojni poti slovenstva, v večjem številu kot drugi protestantski tiski preživela val protireformacije.
- 12** Obnovitelji katolištva na naših tleh slovenskih knjig seveda niso uničevali zato, ker so bile slovenske, temveč zato, ker jih je prepovedala zakonita oblast; ta je z enako vnemo metala na grmade tudi nemške in druge protestantske tiske. Prizanašanje *Biblije* je imelo daljnosežne posledice, saj je odločilno pripomoglo k ohranitvi žive slovenske besede ter za dolga stoletja določilo pravila za njeno knjižno rabo. Danes je kljub tej posebni obravnavi Dalmatinove *Biblije* ohranjenih le blizu 100, večidel nepopolnih ali poškodovanih primerkov, od tega 36 v Sloveniji.
- 13** V skrbi za ohranitev občutljivih in redkih originalnih izvodov je *Biblija* v zadnjih tridesetih letih doživela dve faksimilirani izdaji in en reprint – ponatis, ki se, v nasprotju s faksimilom, v vseh podrobnostih in uporabljenih materialih ne naslanja na konkretni original, temveč natančno podaja le njegovo vsebino.

Iztok Ilich

Gea, november 2003.